

Щодо впровадження системи моніторингу об'єктів культурної спадщини

Розвиток євроінтеграційних процесів на території України та динамічність змін в українському законодавстві впливають на вирішення питань, пов'язаних зі збереженням культурної спадщини нашої держави. Також значно підкріплюють інтерес до проблеми збереження культурної спадщини та її складових-об'єктів вчені, що розробляють достатню кількість науково-обґрунтованих пропозицій щодо розвитку цієї галузі. Актуальність проблеми, що розглядається, підкріплюється також і тим, що недостатнім є її наукове дослідження. Успіх в цій справі можливий завдяки співпраці вчених, суб'єктів виконавчої та законодавчої влади і міжнародних структур. Результатом такої роботи є велика кількість наукових праць та досить розгалужена нормативно-правова база, що сприяють вирішенню багатьох питань та уникненню колізій. Варто також відзначити, що питання формування та розвитку системи правової охорони культурної спадщини України є одним із найважливіших питань державного рівня, адже від цього залежить рівень збереженості історії нашої держави. Ускладнюється це лише наявністю в країні гострих соціальних та політичних питань, що відсувають питання збереженості культурної спадщини на другий план.

Питанню розвитку системи охорони культурної спадщини у вітчизняному законодавстві присвячено праці таких вчених: М. В. Васильєва, С. Г. Долгова, І. В. Савельєва, О. П. Сергєєва, А. П. Фокова. Міжнародно-правовий захист культурних цінностей досліджувався у працях М. М. Богуславського, Л. М. Галенської, С. Н. Молчанова, Л. Прессуйр, І. Сейдел-Хохенвелдерн. Особливості державно-правової охорони культурної спадщини вивчали Т. Г. Каткова, В. В. Максимов, О. І. Мельничук, Н. О. Потапова. В дослідженнях Р. Б. Булатова, С. М. Молчанова, Н. В. Михайлової розвинуті основні положення правового інституту культурної спадщини. Адміністративно-управлінські аспекти охорони пам'яток культури розкриті в працях А. М. Артюняна, Н. Д. Бобоедової, В. Я. Настюк. Однак досить широке та розгалужене дослідження питань, пов'язаних із охороною культурної спадщини, ще не гарантує вирішення цих питань та застосування рекомендацій вчених на практиці.

Взагалі формування системи моніторингу в Україні почалося з моменту оголошення незалежності. Йому передувало широке теоретичне обґрунтування усіх аспектів. Так, М. В. Васильєва визначає моніторинг як комплексну систему спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації про стан об'єктів культурної спадщини, в результаті чого відбувається оцінка та прогнозування змін, розробка обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень [3, с. 6–7].

М. М. Богуславський розробив перелік завдань, що виконує моніторинг об'єктів культурної спадщини: організація єдиної державної системи контролю за об'єктами культурної спадщини; налагодження автоматизованої системи збору, обробки, узагальнення та зберігання інформації про кількість і стан об'єктів (банк даних); вивчення рівня та ступеня загроз, що впливають на рівень збереженості об'єктів культурної спадщини; моделювання і прогнозування змін у ситуації, пов'язаній із загрозою збереження окремого об'єкту; розробка управлінських рішень, спрямованих на забезпечення раціонального користування і сталий розвиток регіону, на території якого розташований об'єкт [1, с. 110].

Прийняттю Закону України № 1805-III «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. передувало ще одне глобальне дослідження, результатом якого стало визначення рівнів моніторингу. Результати наукового дослідження було використано при складанні законодавчого акту. Отже, Т. Г. Каткова визначає такі основні рівні моніторингу: локальний; регіональний; національний; глобальний. Локальний моніторинг об'єктів культурної спадщини відбувається в межах одного об'єкту або території, на якій він знаходиться. Регіональний моніторинг має місце в межах адміністративно-територіальних одиниць та / або на території природних регіонів. Національний моніторинг має на меті дослідження в межах території країни і в цілому означає статистичну обробку та аналіз даних про стан об'єкта. Глобальний моніторинг неможливий без глобальних систем моніторингу, що використовуються для досліджень і охорони об'єктів культурної спадщини [3].

Варто відзначити, що чітко виражених розбіжностей серед наукових шкіл стосовно понятійно-категоріального апарату, що дає змогу охарактеризувати моніторинг об'єктів культурної спадщини, немає. Все це позитивно впливає на впровадження системи моніторингу на державному рівні.

Базовими законодавчими актами, що регулюють охорону культурної спадщини, є Конституція України, ратифіковані Верховною Радою України міжнародні конвенції, Закон України № 1805-III «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р., Закон України № 1626-IV «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004 р., Закон України № 249/95-ВР «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р., Закон України № 1068-XIV «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 року тощо.

Варто відзначити, що основним питанням у сфері охорони культурної спадщини є створення системи моніторингу об'єктів культурної спадщини. Для того, щоб виокремити основні напрями розвитку та розробити рекомендації, необхідно звернути увагу на міжнародний досвід.

Основними міжнародними організаціями, що займаються питаннями охорони культурної спадщини, є Організація об'єдна-

них націй (далі — ООН) та Спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури — ЮНЕСКО. Саме ЮНЕСКО у 1972 році було розроблено Список всесвітньої спадщини, що відповідав виконанню завдань, визначених Конвенцією «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (Париж, 1972 р.). Основним лейтмотивом Конвенції стала обов'язкова вимога до всіх країн-учасниць забезпечення збереження, цілісності та автентичності цінних культурно-історичних, природних та культурно-природних об'єктів, включених до Списку всесвітньої спадщини, на основі постійного контролю за їх станом [4].

Як зазначає К. А. Поливач, особливу роль після прийняття Конвенції відвели саме для моніторингу та звітності про його результати [5, с. 58]. Офіційно передбачено дві основні форми звітності, яку подають після моніторингу:

Назва	Зміст
1. Щорічна звітність.	Вид звітності про стан збереження об'єкта спадщини, що формується під час реагуючого моніторингу. Реагуючий моніторинг вивчає стан збереження об'єктів всесвітньої спадщини за певний проміжок.
2. Щорічна періодична звітність.	Цей вид звітності проводиться один раз на шість років. Результатом є періодичний звіт про виконання Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини.

На території нашої держави поки що не існує системи моніторингу об'єктів культурної спадщини, затвердженої на державному рівні. Хоча станом на початок 2017 року під охороною держави знаходиться понад 140 тис. пам'яток, крім того є 1,4 тис. міст і селищ та близько 8 тис. сіл із цінною культурною

спадщиною із загальним фондом історичних будівель і споруд, що перевищує 70 тис. об'єктів культурної спадщини.

Введення системи моніторингу на державному рівні можна обґрунтувати і тим, що до Списку всесвітньої спадщини в Україні віднесено 7 об'єктів:

1. Києво-Печерська лавра та Софія Київська.
2. Історичний центр міста Львова.
3. Геодезичні пункти «Дуги Струве» (Баранівка, Катеринівка, Фельштин у Хмельницькій області, Стара Некрасівка — в Одеській області).
4. Комплекс резиденції митрополитів Буковини і Далмації у м. Чернівці.
5. Букові праліси Карпат.
6. Дерев'яні церкви карпатського регіону України (церква святого Юрія у Дрогобичі, церква Пресвятої Трійці у Жовкві, церква Собору Пресвятої Богородиці у Маткові, церква Зішестя Святого Духа у Потеличі Львівської області, церква Різдва Пресвятої Богородиці у Нижньому Вербіжі та церква Зішестя Святого Духа у Рогатині Івано-Франківської області, церква Собору святого Архангела Михаїла в Ужку та церква Вознесіння Господнього в Ясіні Закарпатської області).
7. Стародавнє місто Херсонес Таврійський (АР Крим) [4, с. 18–19].

Відсутність системи моніторингу погано впливає на рівень збереження об'єктів культурної спадщини. Так, у Рекомендаціях парламентських слухань «Культурна політика в Україні: пріоритети, принципи та шляхи реалізації» встановлено, що від 50 до 70 відсотків об'єктів в окремих регіонах перебувають в незадовільному стані, а понад 200 пам'яток архітектури та містобудування національного значення щороку потребують проведення невідкладних протиаварійних та консерваційних робіт [8].

Такий незадовільний стан об'єктів культурної спадщини не випадковий. Корінь проблеми в тому, що сформованої системи моніторингу об'єктів культурної спадщини в Україні протягом всіх років незалежності так і не з'явилося.

Провівши порівняльний аналіз законодавства у сфері охорони культурної спадщини, було визначено, що в діючому законодавстві у сфері охорони об'єктів культурної спадщини питання щодо ведення моніторингу цих об'єктів не висвітлено, до повноважень органів охорони культурної спадщини не включено і контроль за станом цих об'єктів не ведеться.

Виключенням є лише зміст статті 5 Закону України «Про охорону культурної спадщини», де зазначено, що центральні органи виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини щорічно звітують перед Кабінетом Міністрів України та громадськістю про стан збереження об'єктів культурної спадщини [7]. Переглянувши звіти за останні чотири роки, в рамках цього дослідження, можна зробити висновок, що зміст цих звітів та форма з року в рік різняться, не повністю відображає стан об'єктів культурної спадщини, відсутня систематичність, низький рівень кількості статистичних даних не окремо за регіонами, а й по Україні загалом.

У Верховній Раді України з листопада 2011 року зареєстровано законопроект «Про національну культурну спадщину», що об'єднує положення законів України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», «Про охорону культурної спадщини» та «Про охорону археологічної спадщини». Цим нормативним актом заплановано усунути ряд прогалин в існуючому законодавстві з питань моніторингу об'єктів культурної спадщини. Однак протягом семи років прийняття цього закону не відбулось, тому питання про запровадження моніторингу об'єктів культурної спадщини на загальнонаціональному рівні залишається відкритим, що лише підсилює необхідність досліджень та актуальність пропозицій у цій сфері [6].

Отже, першочерговим завданням у сфері охорони культурної спадщини на території України має стати запровадження системи моніторингу цих об'єктів на державному рівні із основними положеннями у профільному законі та деталізацією у постанові Кабінету Міністрів України та Інструкції профільного міністерства. Метою моніторингу має бути об'єктивно систематизована інформація про стан збереження та

функціональне використання об'єктів культурної спадщини. Органи державної влади та місцевого самоврядування мають сприяти своєчасному виявленню та усуненню загроз, що можуть заподіяти шкоду об'єктам культурної спадщини, приймати управлінські рішення щодо запобігання пошкодженню, руйнуванню, знищенню цих об'єктів та запобігати їх невідповідному використанню.

1. Богуславский М. М. Международная охрана культурных ценностей [Текст] / Марк Моисеевич Богуславский. — М. : Международные отношения, 1979. — 224 с.
2. Васильева М. В. Гражданско-правовые средства охраны и использования памятников истории и культуры [Текст]: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. В. Васильева ; Всесоюз. юрид. заоч. ин-т. — Москва, 1989. — 23 с.
3. Каткова Т. Г. Правова охорона культурної спадщини в Україні / Тетяна Геннадіївна Каткова. — Х. : Право, 2008. — 216 с.
4. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Париж, 1972) // Україна в міжнародно-правових відносинах. — К. : Юрінком Інтер, 1997. — С. 18–19.
5. Поливач К. А. Формування системи моніторингу об'єктів культурної спадщини в Україні / К. А. Поливач // Український географічний журнал. — 2013. — № 3. — 57–63.
6. Про національну культурну спадщину: Закон України (проект від 10 листопада 2011 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document?id=259716> (Офіційний сайт Міністерства культури України)
7. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 39. — Ст. 333.
8. Про Рекомендації парламентських слухань «Культурна політика в Україні: пріоритети, принципи та шляхи реалізації»: Постанова Верховної Ради України від 21.06.2005 р. № 2680-IV // Відомості Верховної Ради. — 2005. — № 28. — С. 1172, ст. 376.

